
Abdoulreza Jamalzadeh

ČOVJEK I SAMOSPOZNAJA SA STANOVIŠTA MEVLANE

SA STANOVIŠTA MEVLANE DŽELALUDDINA RUMIJA nauka o samospoznaji je osnova svih drugih nauka i, ukoliko se taj čvor uspješno razriješi, biće razriješeno i hiljade drugih čvorova i čovjeku će se otvoriti stotine hiljada duhovnih obzorja.

Mevlana žali zbog toga što ljudi tragaju za različitim naukama, provode mnogo vremena i života na tim putevima i, na kraju, dolaze do različitih znanja i nauka, ali ne upoznaju svoju dušu, vrijednost, položaj i, posebno, mjesto čovječnosti. A to je veliko nasilje koje čine nad sobom:

*On sto hiljada stvari suvišnih iz nauka raznih zna
ali taj čovjek grešni dušu vlastitu ne zna.¹²*

Spoznaja duše je suština čovjeka, a osnova vjere u drugi svijet i spoznaje duše i tijela je spoznaja srca, ali većina ljudi je u neznanju.

¹ *Mesneviya*, prijevod s engleskog Velid Imamović, Buybook, 2004. treći svezak, bejt 2648.

² Prvi i drugi svezak *Mesneviye* preveo je Fejzullah Hadžibajrić i tamo gdje se nalaze stihovi iz ova dva sveska koristićemo njegov prijevod, a za bejtove iz preostala četiri sveska koristićemo prijevod Velida Imamovića.

Ovo je glavni razlog propasti, nesreće i neuspjeha, jer stvorenja ostaju zaokupljena ovim svijetom. Ko god ne ostvari spoznaju duše ne upoznaje Boga, jer *ko spozna svoju dušu spoznao je svoga Gospodara...*³

Mnogi poznavaoi nauke – naučnici ne znaju ništa o stanjima duše, njenim stepenima i položajima na Sudnjem danu i ne vjeruju u proživljenje, onako kako bi trebali. I mada se verbalno izjašnjavaju, govoreći da vjeruju u opstojanje, neprestano nastoje biti na usluzi tijelu i svojim požudama, prelaze put prohtjeva i želja, nastojeći ojačati konstituciju i tijelo, stječu znanja o Galinusovoj prirodi, ali niti jedan korak ne zakorače izvan sebe.⁴

Mevlana ljude koji su poznavaoi različitih nauka, ali neznalice o duši, poredi sa “magarcem”, jer i jedan i drugi imaju nešto zajedničko, a to je neznanje o svom identitetu i jastvu. Na neki način, oba na leđima nose teret, jedan nosi različite nauke, a drugi stvari i raznovrsne toware.

*On posebnost supstance svake poznaje,
ali u objašnjenju suštine svoje kao magarac je.*⁵

I u Kur’anu časnom se učenjaci bez djela, dakle oni koji su naučili različite pojmove i nauke, ali ne djeluju prema svome znanju, što je, ustvari, posljedica neznanja o sebi i uzvišenom položaju čovjeka, poredi sa magarcom:

“Oni kojima je naređeno da prema Tevratu postupaju, pa ne postupaju, slični su magarcu koji knjige nosi.”⁶

Mevlana o takvom kaže da, ako ga upitate o šerijatskim i pravnim problemima, on sve zna, šta je dozvoljeno, a šta nije dozvoljeno, šta je nečisto i haram; ali o sebi ne zna da li je na osnovu mjerila i odredbi Gospodara stigao do željenog stepena, kako to hoće njegov Gospodar ili ne. Ili na kom se stepenu nalazi i da li su njegova djela i namjere prihvatljive kod Jednog, Jedinog Boga ili ne?

Moguće je da neki ljudi iznesu ispravne stavove o nekim stvarima i da poznaju njihovu cijenu, ali ne znaju svoju vrijednost i cijenu i to je znak gluposti i neznanja.

³ Hadis.

⁴ Poslanica o tri principa, str. 13-14.

⁵ Mesnevija, Ibid, bejt 2648.

⁶ Kur’an, sura Petak, ajet 5.

On zna kakav je položaj zvijezda i da li je sada dobro ili loše vrijeme i poznaje kretanje svih planeta i zvijezda, ali o sebi ne zna da li je srećan ili nesrećan i baksuzan. Da li ide ispravnim putem ili ne? Da li će stići do svoje duše i koračati ružičnjakom sreće ili trnjem nesreće i mraka?

*Govoreći: “Ja znam šta je halal, a šta haram”
Ti ne znaš da li si halal ili si kao starica.*

*Znaš da je halal ovo, a haram ono.
Ali jesi li ti halal ili haram? Razmotri dobro!*

*Vrijednost svake robe trgovačke ti poznaješ;
Ako vrijednost svoju ne znaš, to ludost je.*

*Sretne zvijezde i nesretne ti upoznao si;
Ti vidjeti ne želiš da li sretan ili nesretan si.⁷*

Veliki arif Mevlana u nastavku kaže da, iako dobro poznaješ principe vjere, teozofiju i fikh, to će ti biti od koristi tek ukoliko i sebe dobro upoznaš i saznaš odakle si došao, gdje se nalaziš i gdje ćeš otići? Dobro spoznaj vrijednost i položaj svoga bića i saznaj svrhu svoje stvorenosti i upoznaj šta si u stvaranju i gdje se sada nalaziš.

Ukoliko spoznaš svoju bit (suštinu), to ti je bolje nego da poznaješ principe vjere, osnove prava ili druge nauke.

*Sa osnovima dina ti si upoznat.
Ali osnov svoj pogledaj i vidi da li je dobar.*

*Osnovi tvoji od osnova fikha i kelama za tebe su bolji.
Pa zato osnov svoj spoznaj, o čovječe veliki.⁸*

⁷ Ibid, bejt 2650-2654.

⁸ Ibid, bejt 2655-2656.

Mevlana želi da kaže da je istinska nauka, nauka samospoznaje, a da su druge nauke, ukoliko nisu praćene samospoznajom, apsolutno neznanje.

Mevlana kaže:

“Kada je bio dijete, Bajazida je otac poveo u školu da uči fikh. Kada su ga doveli učitelju, on upita: ‘Je li to Božiji fikh?’ Odgovoriše mu: ‘Ovo je fikh Ebu Hanife’. On reče: ‘Ja hoću Božiji fikh’. Kada ga dovedoše pred gramatičara (nahv), on upita: ‘Je li to Božija gramatika (nahv)?’ Gramatičar reče: ‘To je Sibavajbov nahv’. On reče: ‘Neću to’. Kud god ga je otac vodio, on je tvrdoglavo odbijao. Otac se zamorio te ga pusti. Kasnije će on, u svom traganju (kao odrastao čovjek) doći u Bagdad. Čim je ugledao Džunejda, r. a., povika: ‘Ovo je Božiji fikh’”⁹

Hazreti Ali (s. a), koji je predvodnik svih arifa i vlasnika srca u “Stazi rječitosti”, na veoma lijep način, kaže o vrijednosti samospoznaje i spoznaji duše:

“Učen je onaj koji zna vrijednost svoju. Dosta je čovjeku neznanja ako ne zna vrijednost svoju”¹⁰

“Propao je čovjek koji ne poznaje vrijednost svoju”¹¹

I u drugim dijelovima “Mesnevije” Mevlana govori o značaju samospoznaje i smatra da čovjek treba provoditi svoj život u stjecanju znanja koje će mu obogatiti dušu i duh i uvesti ga u duhovni svijet. Ako izučiš sve nauke i upoznaš sve puteve, a to ne bude imalo koristi za tvoju dušu i upoznavanje sebe, to je kao da si razvezao mnoge čvorove na praznoj vreći i na kraju ne dobiješ ništa.

*O stručnjake, pretpostavi da se čvor odmrso.
To je kao čvor čvrst na kesi praznoj.*¹²

⁹ Fihi-ma-fihi, prijevod s francuskog S. Berberović, Kaderisko-Bedeviska tekija –Sarajevo, str. 133.

¹⁰ Es-Sejid eš-Šerif er-Radi, Staza rječitosti, govori, pisma i izreke Alija ibn ebi Taliba, prijevod: Rusmir Mahmutćehajić i Mehmedalija Hadžić, DID, Kuća bosanska, Sarajevo 1994. govor 102, str. 96.

¹¹ Ibid, izabrane izreke i kazivanja, 149, str. 244.

¹² Mesnevija, peti svezak, bejt 560.

Pretpostavi da si riješio još nekoliko naučnih pitanja i problema i stekao novo naučno zvanje i slavu, do čega si stigao nakon toga?

Ono što je važno da znaš je da li si ništavan i jadan ili si sretan čovjek. Ako si uistinu čovjek, riješi taj problem i razjasni svoj položaj u ovom stvorenom svijetu. U naukama objašnjavaš sve pojmove i stvari i sve ih dobro poznaješ, od čega su i šta su. Koje su suštinske, a koje su sporedne. Ali ne znaš da definišeš svoju dušu i da kažeš ko si, mada se od toga ne može pobjeći.

O čovječe, ukoliko upознаš sebe i svoje granice, u tom slučaju treba da izađeš iz tih okvira i da uđeš u beskonačni prostor i beskrajni svijet i da od ograničenosti stigneš do bezgraničnosti i od konačnosti do beskonačnosti.

*Ti stariš čvorove odvezujući.
Pa šta ako još nekoliko čvorova odmršiš.*

*Čvor koji je čvrsto vezan na vratu našem
trebaš poznavati, a to je da li si izgubljen ili spašen.*

*Problem taj riješi ako si čovjek neki:
Dah svoj na ovo utroši, ako je dah Ademov u tebi.*

*Uzmimo da značenja svih suština i formi poznaješ.
Mnogo je važnije da spoznaš značenje samog sebe.*

*Kad značenje sebe spoznaš, bježi od tog značenja,
o sijaču prašine, da bi došao do Njega Koji značenja nema.*

*Život gubiš u razmatranju predikata i subjekta:
Život, viđenja lišen, nestaje slušajući prepričavanja pusta.*

*Svaki dokaz bez posljedice i uspjeha je uzaludan:
Razmotri šta je tvoja konačna posljedica.¹³*

¹³ Mesnevija, peti svezak, bejt 561-565.

Mevlana ponovo ukazuje na besmislenost rasprava i svađa pojedinih nauka i podsjeća čovjeka da ne troši svoj život u donošenje sudova, igri riječi i frazeologiji, da otvori oči i vidjet će da mu je život prošao u tome i slušanju ovoga i onoga. Baci jedan pogled na svoj život koji je ostao bez svrhe i rezultata i da ništa nisi dobio niti ostvario.

Od čistih imama, posebno od hazreti Alija (s. a.) prenesene su mnoge predaje o značaju samospoznaje. Alame Tabatabai (r. a.) je tumačeći 105. ajet sure *Trpeza* spomenuo neke od tih predaja i mi ćemo ih nekoliko navesti:

- Arif je onaj ko upozna svoju dušu, oslobodi je i od svega čuva je čistom.
- Najveće neznanje je neznanje čovjeka o svojoj duši.
- Od ljudi, najviše se boji Boga onaj koji poznaje svoju dušu.

Allame pojašnjavajući ove predaje kaže: "To što između spoznaje duše i straha od Gospodara postoji ovakav odnos je zbog toga što takav čovjek više poznaje svoga Boga". Kao što Uzvišeni Bog kaže: "Boga se najviše boje oni koji znaju".

-Čudim se onome koji više zbog izgubljenog i na sve strane traga za njim, a istovremeno je izgubio sebe i ne nastoji da se pronađe.

-Ko god sebe upozna ostaje samac.

Allame Tabatabai (r. a.) kaže: "Pod samoćom se misli na apstiniranje od ovosvjetskih želja ili izolacija od ljudi i osamljenost, odnosno da se iskrenim djelovanjem radi Boga odvojiše od svega mimo Njega."

Pisac teksta kaže da je odnos samoće i samospoznaje takav da, ukoliko čovjek spozna svoju vrijednost, položaj i smisao svoje stvorenosti, neće više imati materijalnih želja i od ovoga svijeta će koristiti samo ono što je neophodno. Ovaj svijet će tretirati kao njivu za drugi svijet i, prema riječima hazreti Alija (s. a.), sažvakani haram zlogaj ovog svijeta će prepustiti onome za koga jest. Cijena njegove duše neće biti manja od Dženneta. Njegova djela će biti iskrena, čista i oslobođena svega što nije Bog.

Mevlana u "Mesneviji" kaže:

*Mi smo spoznali da mi nismo tijelo ovo.
Izvan tijela mi kroz Allaha živimo.*

*Oh, blagoslovljen je onaj koji je suštinu svoju upoznao.
I ko je sebi palatu u sigurnosti vječnoj izgradio.¹⁴*

Blago onome ko je spoznao svoju bit (suštinu) i u Božijoj sigurnosti za sebe izgradio palatu i osigurao sebi značajan položaj.

U svakom slučaju, treba se osloboditi tijela i usredsrediti se uzvišenijim i vrednijim stvarima. Dijete plače želeći orahe i slatkiše i to je za njega važno, ali kod razumne osobe to je nevažno, kod vlasnika srca stvari poput oraha i slatkiša nemaju značaja:

*Dijete za orasima i rozinama plače.
Za čovjeka razumnog te stvari su bezvrijedne.*

*Pošto je u očima ruha tijelo kao rozina i orasi,
kako dijete može dostići znanje koje imaju ljudi?¹⁵*

Samospoznaja je preduvjet spoznaje Boga i proživljenja

Ispravno je rečeno u predaji: “Ko spozna sebe, spoznao je svoga Gospodara”; između spoznaje Gospodara i spoznaje duše postoji duboka i neraskidiva veza. Pošto je Gospodar i izvor i utok, znači On je i početak postojanja i, također, svi ljudi se, u konačnici, Njemu vraćaju, to je samospoznaja preduvjet spoznaje Boga, proživljenja i drugog svijeta.

Naš uvaženi učitelj ajatollah Dževadi Amoli kaže: “Ako čovjek upozna svoje jastvo, upoznaće i osnovu svijeta mogućnosti i povjeroće u proživljenje. Prije svega vidjeće vječni svijet i za njega će vezati svoje srce i, također, poznavaće put između početka i završetka. Ali, ako ne upozna sebe, zaboraviće i početak, znači Boga, a zanemariće i proživljenje i vječni život. Zaboravljanjem duše, biće uskraćen za sva ova saznanja. A ukoliko čovjek ne ostvari spoznaju Boga, biće uskraćen za Božiju podršku i za sve što iz toga proizlazi. Ukoliko čovjek ne upozna sebe, biće zaokupljen svijetom prirode i osjetilnim užicima i, što se više predaje tjelesnim užicima, više će zaboravljati sebe, a čovjek koji zaboravi sebe zanemariće i zaboraviti svoj izvor, svrhu i kraj”.

¹⁴ Mesnevija, peti svezak, bejt 3340-3341.

¹⁵ Ibid, bejt 3342-3343.

Kur'an časni smatra da je čovjekov zaborav početka i proživljenja zaborav samog sebe i ovako kaže: "Kada čovjek zaboravi sebe, zaboravio je i svoga Boga", isto tako, ukoliko čovjek spozna sebe, upoznaje i svoga Gospodara.

Želeći da ukaže na odnos između samospoznaje i eshatologije, naš profesor (Dževadi Amoli) se poziva na 78. ajet sure "Jasin" u kome Uzvišeni Bog kaže:

*i Nama navodi primjer, a zaboravlja kako je stvoren, i govori: 'Ko će oživjeti kosti, kad budu truhle?'*¹⁶

Onaj ko je zaboravio svoje stvaranje sumnja u Sudnji dan, smatra ga nelogičnim i daleko od mogućnosti i govori: 'Ko će oživjeti ove istruhle kosti?'

Dakle, jasno je da je Bog njegov stvoritelj, ali on je to zaboravio.¹⁷

Mnogo toga je rečeno i navedeno mnogo dokaza o postojanju Uzvišenog Boga. Neki smatraju da za postojanje Boga ne trebaju nikakvi dokazi i da je to očita činjenica, a drugi su to teorijski promišljali. Mevlana je jedan od onih koji smatraju da se Bog spoznaje srcem i osvjedočenjem i da to ne izlazi izvan okvira primordijalne božanske prirode čovjeka. Ali s obzirom na različita stanja ljudi i njihovu pripravnost za spoznaju, on je pribjegavao i zaključivanju i, u svakom slučaju, njegova teologija poprima obje forme, dakle spoznaja Boga otkrovenjem i zaključivanjem.

Mevlana navodi primordijalni dokaz spoznaje Boga koji je sličan Aristotelovom Prvom Pokretaču (Nepokretnom Pokretaču) i kaže:

*Kako srce nekog čovjeka znanog može da ne zna
da uz pokretanje predmeta postoji i pokretač?*

*Zašto sebi ne kažeš "Zar mogu noć i dan
sami dolaziti i odlaziti bez Gospodara?"*

*O prezreni, u sposobnosti shvatanja si upućen;
Ali pogledaj kakav nedostatak shvatanja ti pokazuješ.*

¹⁶ Prijevod Kur'ana Besima Korkuta.

¹⁷ Dževadi Amoli, Abdullah, "Tematsko tumačenje Kur'ana, Fitret u Kur'anu", Izdavač Isra, Tom 12.

*Je li neka kuća razumnija sa ili bez graditelja?
Odgovori, o čovječe znanja maloga!*

*Je li pisanje razumnije bez pisca ili s piscem?
O sinko, razmisli o tome!*

*Zar džim uha, 'ajn oka i mim usta,
o sumnjičavi, mogu postojati bez pisca?*

*Je li svijeća sjajna bez onoga koji je pali
ili sa onim vještim koji je pali?*

*Da li dobro zanatstvo odgovara više ruci paralitika ili slijepca
ili onome koji vidi i nadzor nad rukama ima?^{18/19}*

Mevlana je u ovim stihovima naveo mnoge primjere u kojima, sa jedne strane, želi dokazati da, ukoliko su srce i primordijalna priroda čovjeka zdravi i ukoliko nisu skrenuli u devijaciju i poremećaj, oni će dovesti do Vječnog Božijeg Bića. Sa druge strane, preko posljedica dovodi do uzroka, potrebno je da čovjek razmisli i shvati da sve što se kreće ima potrebu za pokretačem i da dan i noć ne nastaju bez nečijeg nadzora i kontrole.

On navodi primjer da je za kuću potreban zidar i arhitekta i da lijep rukopis treba vještog kaligrafa i da svijeći treba neko ko će da je upali i, također, čovjekova glava i forma koji su stvoreni sa takvom ljepotom imaju potrebu za vještim kaligrafom i slikarom koji je uho načinio kao slovo džim, (ج), usta kao slovo mim (م) i oko kao slovo 'ajn (ع).

Sa stanovišta Mevlane, sve je bolje što je manje posrednika u stizanju do Boga i put će biti kraći i stabilniji.

¹⁸ Mesneviya, šesti svezak, bejt 364-371.

¹⁹ Rahmetli Golpinareli kaže: "U arapskom alfabetu slovo džim (ج) se poredi sa uhom a slovo 'ajn (ع) sa okom, pored toga riječ 'ajn (عين) u arapskom znači oko. Usta se također poredi sa slovom mim (م) i posljednje slovo u arapskoj riječi za usta je mim". Tumačenje "Mesneviye", tom 6. ispod stihova. Po mišljenju autora, jedno je poredio s vanjskim, tjelesnim, to jest sa uhom, a drugo ima dva oblika poređenja to jest riječ 'ajn znači i oko, a znači i vrelo, izvor vode.

*Gdje god se posrednici umnožavaju, nestaje tevhid.
Što je posrednika manje, užitak tevhida je veći.*

*Upoznavanjem posrednika smanjuje se tvoja zbunjenost.
Tvoja zbunjenost daće ti pristup Prisutnosti Božijoj²⁰*

Mevlana na drugom mjestu kaže: “Uzdignuti su utopljeni u Biću Jedinstva tako da nemaju potrebe za analizom osobina, zaključivanjem i drugim putevima”.

*O djeco! Uzdignuti su utopljeni u Allahovo Biće (Zat).
Osobinama i znakovima se bavi onaj ko ne zna Zata.²¹*

Mevlana smatra da je Uzvišeni Bog uzrok njegovog postojanja i nema potrebe za drugim uzrocima:

*Da postoji sunce, dokaz je sunce.
Ako ćeš za to tražiti dokaz, ne okreći se od sunca.*

*Sjena je znak da postoji sunce.
Sunce duže svakog časa daje svjetlo duše.²²*

*Kakva je to sjenka koja je Njegov dokaz?
Dovoljno je što pred Njim pokoriti se mora.²³*

Stavovi Allame Tabatabaia o spoznaji duše

Allame Tabatabai u tumačenju 105. ajeta sure “Trpeza” u svom tefsiru “El-mizan”, izvanrednom i vrijednom djelu o spoznaji Božijih istina u šijskom mezhebu, iznio je značajne stavove o spoznaji duše, od kojih ćemo neke navesti:

²⁰ Mesnevija, peti svezak, bejt 794-795.

²¹ Mesnevija, drugi svezak, prijevod i komentar Fejzulah Hadžibajrić, Sarajevo 1987. stih 2813.

²² Ibid, prvi svezak, stih 116.

²³ Mesnevija, prijevod se engleskog Velid Imamović, Buybook, 2004. treći svezak, bejt 3718.

1. Govoreći o ajetu “O vjernici, brinite se o sebi”, Allame kaže da se želi istaći da ljudi paze na svoju dušu zato što je duša put njihove upute, a nije duša ta koja ide putem upute. Drugim riječima, ako Uzvišeni Bog u podsticanju vjernika da čuvaju put upute određuje da paze na svoju dušu, jasno je da je duša vjernika upravo taj put koji treba prolaziti. Prema tome, duša vjernika je put i pravac koji vodi i okončava kod Gospodara.

Vjernikova duša je put njegove upute, to je put koji ga dovodi do njegove sreće.

2. Put (tarik) duše je neizbježan put i nema drugog rješenja nego da se taj put pređe. To je put na kome učestvuju i vjernik i nevjernik, i znalac i neznalica, drugim riječima, svi.

3. Allame kaže: “Predaju ‘Ko spozna svoju dušu, spoznao je svoga Gospodara’ od Poslanika prenose i šiije i sunije”. Neki učenjaci su rekli: ‘Ovim hadisom o spoznaji duše se želi ukazati na nemogućnost spoznaje i Imam želi reći da je spoznaja duše nemoguća kao što je nemoguće znanjem obuhvatiti Uzvišenog Boga’. Međutim ove riječi su neprihvatljive.

Prvo, zbog toga što postoji druga predaja koja kaže: ‘Spoznaja duše je spoznaja Boga’.

Drugo, zbog toga što je spomenuti hadis u suštini kontradiktoran časnom ajetu: “Oni su zaboravili Boga pa je Bog učinio da oni zaborave na svoje duše (sebe)”. Kontradiktorna je sljedeća rečenica: “Nisu zaboravili Boga, pa prema tome, Bog nije učinio da zaborave svoje duše, to jest svjesni su svoje duše”. Dakle “Oni su spoznali svoje duše i nisu ih zaboravili, pa, prema tome, nisu zaboravili ni Boga”. To je upravo sadržaj navedenog hadisa. Pored toga, prenosi se i predaja u kojoj se kaže: “Mudar je onaj ko sebe upozna i svoja djela sačuva čistim.”²⁴

Treće, spoznaja duše je bolja od spoznaje svijeta, zato što spoznaja vlastite duše podrazumijeva popravlanje osobina i vlastitih djela. Korist upoznavanja svijeta u cjelini je u tome što spoznaja Božijih znakova, sama po sebi, čovjeka vodi ka upoznavanju Uzvišenog Boga, Njegovih imena i osobina i Njegovih djela tako da čovjek shvata da je Bog Živi, Vječan, Moćan, da Njegova moć

²⁴ El-mizan, prijevod na perzijski: Mosavi Hamedani, tom 6., str. 269.

ne zna za slabosti, da Njegovo znanje nije pomiješano sa neznanjem i da je Stvoritelj i Posjednik svih stvari.

Dakle, posmatranje i promišljanje znakova u nama samima i u svijetu oko nas i, u konačnici, upoznavanje Boga, trajnosti čovjekovog života i činjenice da je ovaj život u cijelosti povezan sa Jedinstvom, poslanstvom i proživljenjem, čovjeka upućuju istinskoj vjeri i Božijem zakonu.

Oba načina i puta, dakle proučavanje Božijih znakova u svijetu i u nama samima, su uticajni u upućivanju ljudi ka vjeri, vjerovanju i bogobožnosti, s tim da je spoznaja znakova u nama samima korisnija.

Ističući da je put spoznaje duše potpuniji i korisniji, Allame kaže: "Spoznaja duše podrazumijeva saznanje o biti duše, snagama duha i tijela i posljedicama ravnoteže, ekstremnosti, pretjerivanja u djelovanju i, također, upoznavanje sa plemenitim i ružnim činima, povoljnim i nepovoljnim stanjima koja ih prate". Jasno je da čovjekovo spoznavanje ovakvih stvari i vjerovanje u nužnosti kao što su sigurnost i opasnost, sreća i nesreća, bol i lijek, čovjeka približava uhu srca. Kada čovjek spozna svoje duhovne bolesti i njihove lijekove, jasno je da će popravljati ono što je pokvareno.

Sa druge strane, upoznavanje znakova u svijetu oko nas nema takvu konkretnost, iako i ova vrsta spoznaje podstiče na popravljanje čovjeka, izbjegavanje pokuđenog i ukrašavanje duhovnim vrlinama i vrijednostima.

4. Allame još preciznije i detaljnije ukazuje na prednosti spoznavanja znakova u nama samima, znači spoznavanja duše, u odnosu na spoznavanje znakova u svijetu i smatra da su rezultat istinskih rasprava u nauci o duši.

Te rasprave ukazuju na to da spoznavanje znakova u svijetu i spoznaja koja iz toga proistječe predstavljaju intelektualnu spoznaju, stečenu, empirijsku spoznaju. Kod spoznavanja duše radi se o spoznaji osvjedočenjem i intuitivnom znanju. A između te dvije nauke i te dvije vrste znanja postoji razlika. Kod stečenog znanja podrazumijeva se navođenje i izvođenje dokaza i premisa, dok se kod osvjedočenja ili intuitivnog znanja radi o očitosti i jasnosti tako da premise nisu potrebne. Kada je čovjek zauzet spoznavanjem svoje duše i kada vidi kako ima potrebu za svojim Gospodarem i kakve sve potrebe ima u svim aspektima života, onda će biti suočen sa začuđujućom istinom; vidjeće da mu je duša zatvorena i da zavisi od Božije veličine, da je djelić postojanja, života, znanja, moći, sluha, vida, volje i ljubavi drugog. I da su sve njegove

osobine i djela kap beskrajnog mora i beskonačnosti, riznice koja je po svjetlosti, vrijednosti, veličini i ljepoti, savršenstvu postojanja, života i moći beskrajna.

5. Nakon ovog objašnjenja Allame kaže da čovjek stiže do granice kada od svega odustaje, sa svime prekida i usmjerava se prema svome Gospodaru. Sve drugo zaboravlja i misli samo na Boga. Ovdje više nema nikakvog zastora između njega i Boga. Ovo je upravo ona istinska spoznaja koja je moguća za čovjeka i koja zaslužuje naziv - spoznaja Boga Bogom.

Što se tiče intelektualne spoznaje koja proistječe iz proučavanja znakova u svijetu oko nas, ona, ustvari, predstavlja saznavanje o formama čije se slike preslikavaju u mozgu i razumu, a Bog je uzvišeniji od toga da bi Ga razum mogao obuhvatiti ili da se Njegovo Sveto Biće usporedi sa formom koju je proizvelo i preslikalo stvorenje od Njegovih stvorenja. "A oni ne obuhvaćaju Njega svojim znanjem."²⁵

Spoznaja duše sa stanovišta ajatollaha Dževadija Amolija

Naš uvaženi profesor ajatollah Dževadi Amoli je također detaljno proučavao spoznaju duše i njen suodnos sa spoznajom Boga i istinom drugog svijeta i proživljenja. Njegovo stanovište o superiornosti spoznaje duše u odnosu na spoznaju svijeta je identično mišljenju mnogih naučnika i posebno njegovog profesora Allame Tabatabaia.

Profesor smatra da spoznaja duše ne podrazumijeva spoznaju stečenu empirijskim proučavanjem i razmišljanjem o svom postojanju, a poslije znanje o Stvoritelju i Njegovom postojanju. Jer je ovakvo razmišljanje izvedeno iz pojmova i predstavlja racionalnu aktivnost i moguće je da se poslije nje ne dođe do priznanja o stvaranju i proživljenju. Kao što su mogući i drugi dokazi o nužnosti i mogućnosti, ali da ne budu praćeni priznanjem o stvaranju i proživljenju.

Profesor s pravom smatra da zaključak o Jedinstvu Boga na osnovu nastanka duše predstavlja zaključak na osnovu znakova u svijetu. Jer je duša dio svijeta i zbog toga se, na taj način, ne može stići do čiste spoznaje duše. Takvo zaključivanje je intelektualni put za dokazivanje stvaranja preko stvorenosti duše.

²⁵ El-mizan, tom 6. str. 273.

Ako se čovjek osvjedoči u svoju dušu intuitivnom spoznajom i shvati da je njena bit, ustvari, u suodnosu sa Nezavisnim Bićem, onda će se sigurno, u skladu sa obimom toga osvjedočenja, osvjedočiti u to da je to Biće Uzvišeni Bog.

Intuitivna spoznaja ne predstavlja prijenos od jednog intuitivnog znanja na drugo, jer je intuitivno znanje vanjski i lični realitet, a lični realitet nije ni stečen ni kupljen. Značenje one rečenice da “ukoliko čovjek spozna sebe, spoznao je svoga Gospodara” je u tome da spoznaja duše, koja je vanjsko osvjedočenje, nije moguća bez osvjedočenja u Uzvišenog Boga. Spoznavanje sebe intuitivnim znanjem je kao spoznavanje svoga postojanja, a vlastito postojanje je identično odnosu sa Bogom. Dakle, osvjedočenje duše podrazumijeva osvjedočenje u odnosu sa Bogom. Zaboravljanje Boga uz osvjedočenje duše nije moguće, kao što ni osvjedočenje u Boga nije spojivo sa zaboravom duše.

Sa stanovišta profesora Amolija, kao što su nezavisnost i bogatstvo, u biti, nužnost, također siromaštvo i zavisnost su u biti mogućnost. Iz tog razloga, ukoliko neko spozna sebe, pošto mu je bit zavisna od Boga, sigurno će svojim duhom vidjeti Boga i, također, osvjedočit će se u Kijamet. Jer je i sam od početka stvaranja u suodnosu sa Aktivnim Izvorom i također je povezan sa konačnim Utokom, to jest u odnosu je sa Prvim (Huve-l-evvel) i sa Posljednjim (Huve-l-ahir).

Spoznaja duše je upravo spoznaja Boga o Bogu.

Allame Tabatabai u tefsiru “El-mizan” kaže: “Kada čovjek kroči putem spoznaje svoje duše, skine prašinu sa svoga srca i osami se sa svojim srcem, prekida sa svime i priključuje se Uzvišenom Bogu i to, samo po sebi, rezultira spoznajom Boga. Naravno, to je spoznaja u čijem ostvarenju nema nikakvog posrednika i znanje u koje nije upleten nikakav uzrok. U samoći i odijeljenosti od svega uklanjaju se svi zastori i tada čovjek, kroz osvjedočenje u Božiju veličinu, zaboravlja sebe. Prema tome, ova spoznaja se treba nazvati spoznajom Boga o Bogu.”

U ovoj fazi čovjek u dubini svoje duše priznaje svoje siromaštvo i potrebu za Bogom, da je Njegovo vlasništvo i da u odnosu na Njega nema nikakvu nezavisnost.

Allame dodaje da nakon ovih objašnjenja postaje jasan stav imama Sadika (s. a.) koji je rekao: “Putem znanja o Njemu upoznaješ i sebe koji si Njegova posljedica. Tako je, ti sebe ne možeš spoznati putem samog sebe. Također znaš

i vjerovat ćeš da je ono što je u tvojoj duši u vlasti Božijoj i da od Njega zavisi. Postojanje i opstanak je od Njega.”²⁶

Glavni zaključci ove rasprave:

1. Spoznaja duše rezultira spoznajom početka i proživljenja.
2. Zaborav i neznanje o duši rezultiraju zaboravom početka i proživljenja.
3. Spoznaja duše je važnija od spoznaje svijeta.
4. Ukoliko se spoznaja duše ostvaruje tako što se kao središte postavi postojanje duše, to predstavlja stečeno znanje, to jest jedno od brojnih znanja o svijetu jer je i duša jedan od dijelova svijeta.
5. Spoznaja duše znači spoznaju koju čovjek ostvaruje u sjeni pročišćavanja, čuvanja i samodiscipline, u tim trenucima sebe uopće ne vidi i stiže do Vahdeti Vudžuda. Dakle sebe vidi kao siromašnog i zavisnog prije nego nezavisnog i bogatog.
6. Spoznaja putem duše je spoznaja Boga o Bogu.
7. Spoznaja o sebi također je moguća i putem spoznaje o Bogu.

S perzijskog preveo: **Sabahudin Šarić**

²⁶ El-mizan, tom 6. str. 278.